

*Беніцький А. С.,**кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ДОНЕЦЬКОГО ПОВІТУ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОГО НАМІСНИЦТВА

Анотація. У роботі досліджуються процеси становлення та розвитку Донецького повіту Катеринославського намісництва. Визначено етапи формувань кордонів Донецького повіту, утвореного на колишніх землях Слов'яносербії, а також частин однодвірських поселень на лівобережжі Сіверського Дінця.

Проаналізовано причини виникнення межових спорів між губернською канцелярією Катеринославського намісництва та військовою канцелярією земель Війська Донського щодо підпорядкування населених пунктів певній адміністративній території. Наведено перелік населених пунктів, які було утворено слов'яносербськими поміщиками на місці рангових дач, що опинились на правому березі річки Луганчик. Визначено, що межові суперечки тривали з кінця XVIII ст. й у першій чверті XIX ст. Протягом цього часу спірні ділянки території увійшли до складу Донецького повіту Катеринославського намісництва, Слов'яносербського повіту Катеринославської губернії, Митякинського та Луганського юртів земель Війська Донського.

Розглянуто особливості утворення слов'яносербськими землевласниками на місці рангових дач поміщицьких населених пунктів. Визначено, що було рухаючим фактором заселення земель колишньої Слов'яносербії українським населенням – вихідцями із Гетьманщини та Слобідської України. Зазначено, як козацькі традиції впливали на формування органів управління сільських громад на території колишньої Слов'яносербії.

Названо органи управління Донецького повіту, яким підпорядковувались військові поселення колишнього Бахмутського гусарського полку; слободи однодворців, що протягом 1787–1796 рр. знаходились у відомстві Катеринославського козацького війська; оселі старовірів–розкольників; володарські селища та ін. Звернуто увагу на етапи створення повітових центрів Донецького повіту Катеринославського намісництва та Слов'яносербського повіту Катеринославської губернії.

Ключові слова: Донецький повіт, Бахмутський повіт, Слов'яносербія, військові поселення, рангові дачі, межові спори, органи управління.

Постановка проблеми. 14 лютого 1775 р. було вдруге створено Азовську губернію із двох провінцій: Азовської (південної) і Бахмутської (північної). До складу Бахмутської провінції увійшов Бахмутський повіт і територія Слов'яносербії, які були в складі Катеринославської провінції [1, с. 55–56]. В Азовську губернію увійшли землі Північного Приазов'я, закріплені за Російською імперією відповідно до Кючук-Кайнарджійського договору з Османською імперією 21 липня 1774 року.

В Сенатському Докладі від 20 жовтня 1775 р. було уточнено кордони Азовської губернії та включено до неї Торський повіт, у зв'язку з тим, що там знаходились селища Луганського пікінерного полку: «...місто Тор з повітом, яке положенням своїм між землями, що до Азовської губернії відокремлені, знаходиться, жителі якого майже всі перебувають і з підпомічниками їх у Луганському пікінерному полку, маючи селище своє в тому повіті для зручності з повітом його, зі Слобідської губернії приписати до Азовської» [2, с. 221–223].

Після включення у 1775 році до складу Азовської губернії земель Слов'яносербії остання, як окрема адміністративна територія з певними елементами військової автономії, перестала існувати. Наприкінці XVIII ст. землі Слов'яносербії були вже в безпеці, оскільки кордони Російської імперії проходили по берегах Азовського моря й наближались до Криму. З просуванням кордонів імперії на південь зменшувалась необхідність в утриманні на правобережжі Сіверського Дінця фортець і укріплень, а також військових поселень на Українській оборонній лінії і в Слов'яносербії. Вони вже втрачали військово-стратегічне значення. У зв'язку з цим відбувалась реорганізація поселених полків і їхня передислокація, як це було із Луганським пікінерним полком.

3 жовтня 1777 р. до Азовської губернії увійшла Катеринославська провінція [3, с. 363]. Наприкінці 1782 р. в Азовській губернії замість провінцій були утворені повіти, зокрема: Катеринославський, Константиноградський, Павлоградський (Павлівський), Олександрівський, Маріупольський, Таганрозький, Царицинський, Бахмутський і Торський.

30 березня 1783 році було утворено Катеринославське намісництво [4, с. 889]. Бахмутська провінція була скасована, а її населені пункти увійшли до новоутворених у 1784 р. Бахмутського й Донецького повітів Катеринославського намісництва [5, с. 11–12].

При формуванні меж Донецького повіту у складі Катеринославського намісництва виникли межові спори, причинами яких було підпорядкування населених пунктів різним відомствам та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання адміністративно-територіального формування Донецького повіту Катеринославського намісництва розглядалися в роботах І. В. Довжук, В. М. Кабузан, В. С. Курила, Н. Д. Полонської-Василенко, Р. О. Литвиненка, М. М. Ломака, В. О. Пірка, В. І. Подола, В. О. Фесенка та ін. Водночас проблеми формування кордонів Донецького повіту та межових спорів в роботах авторів розглянуто не було. Крім того, в літературі є різні погляди на питаннях причин утворення та найменування насе-

лених пунктів Донецького повіту, які були колишніми військовими поселеннями Бахмутського гусарського полку.

Мета статті. Встановити процес становлення на сході України наприкінці XVIII ст. території Донецького повіту Катеринославського намісництва. Визначити правовий устрій та особливості органів управління Донецького повіту. Зазначити причини виникнення межових спорів при формуванні повітових кордонів. Проаналізувати нормативні документи, які стали підставою для утворення та ліквідації Донецького повіту й виникнення на його землях Слов'яносербського повіту тощо.

Виклад основного матеріалу. Після приєднання Слов'яносербії до Бахмутського повіту (Бахмутської провінції) південні й східні кордони останнього відтворювали межі Слов'яносербії у складі Катерининської провінції. Так, східні кордони новоутвореного Бахмутського повіту проходили до місця впадіння річки Луганчик у Сіверський Донець. Там вони межували з територією Луганського юрту земель Війська Донського.

Слід зазначити, що офіцери гусарського полку Шевича заснували декілька хуторів на правій стороні Луганчика. Після утворення у 1764 р. Катерининської провінції ці хутори опинилися за її межами. Фактично вони були в Дикому степу, де не проводилось розмежування. Так, на карті 1765 р. на правому березі річки Луганчик у місці її впадіння у Сіверський Донець була позначка – «хутори гусарські» [6]. У подальшому «хутори гусарські» отримали назви: Мануслова, Машилова й Попова.

Крім того, на правобережжі Луганчику рангові дачі отримали слов'яносербські офіцери, зокрема секунд-майор С. Д. Божедарович, прем'єр-майор А. Г. Рашкович, І. М. Янович, П. Д. Міокович, Г. І. Шевич, М. Ваній та ін. Серед заснованих ними населених пунктів були: х. Миколаївський, х. Ново-Божедарівка (с. Кружилівка), сл. Біленька (сл. Давидівка), х. Підгірне (с. Берегове), сл. Рашківка (сл. Олександрівка, сл. Макарів Яр), с. Іванівка (Камишеваха Іванівська), с. Хрящівка, с. Суходіл, с. Михайлівка (с. Бурчак-Михайлівка) та ін.

На правобережжі Луганчику також були оселі й земельні угіддя козаків Луганського юрту й козацької старшини Війська Донського. За спогадами Йоганна Гюльденштедта в 1774 р. на правобережжі Луганчику на землях Війська Донського виникли поселення [7, с. 267–268] священника (протопопа) Бахмутського гусарського полку Ванія. Йоганн Гюльденштедт писав, що в середині 1760-х рр. протопіп Ваній отримав від Сенату дозвіл на володіння землею за межами Бахмутського гусарського полку на правій стороні річки Луганчик, де заснував хутір Ванія (Протопопівський). Пізніше хутір став селищем Суходіл Донецького повіту. Під ім'ям протопопа Ванія, за спогадами Йоганна Гюльденштедта, виступав священник Вінце, якому було дозволено мати дачі в місцевості річки Луганчик. Через такі обставини отаманові Луганської станиці було заборонено чинити священнику перешкоди [8, с. 71]. У 1787 р. майор Божедарович і Ваній із Бахмутського гусарського полку клопотались перед урядом про відмежування земель поблизу річки Луганчик [9, с. 309] і отримали їх.

На півдні Бахмутського повіту виникали межові спірні питання щодо земельних угідь між слов'яносербськими офіцерами (зокрема Шевичем, Штеричем та ін.) – власниками хуторів й донською козацькою старшиною, яка мала власні, розташовані біля кордонів Бахмутського повіту, володарські хутори.

На початку 1780-х рр. спірні питання про право володіння земельними ділянками в Дикому степу частково були виріше-

ними канцеляріями Азовської губернії і канцелярією Війська Донського. Так, на карті 1782 р. східні кордони Бахмутського повіту Азовської губернії були розширені до річки Біла (Біла Лугань) (до правої притоки річки Лугань) [10]. Після утворення Донецького повіту в складі Катеринославського намісництва землі Війська Донського на сході межували із цим повітом.

Проте залишались невирішеними питання щодо належності земельних ділянок на півдні Бахмутського повіту, що викликало невирішеність питань належності церковних приходів до відповідних єпархій. Так, наприклад, громада сел. Фащівка у 1774 р. клопоталась перед єпископом Воронізьким і Єлеським стосовно відкриття церкви. Після розгляду питання Синод дозволив будівництво церкви Святої Трійці. Однак азовський губернатор залишив питання будівництва церкви у сел. Фащівка відкритим.

Слід пригадати, що в другій половині XVIII ст. Белгородська канцелярія дозволила переселитися жителям сел. Фащівка Севського повіту в Дикий степ на річку Міус, де в балці Розсошна вони заснували слободу Фащівка. Дозвіл на переселення отримали й розкольники, які на річці Ольховатка заснували слободу Ольховатка. Селище Городище в Слов'яносербії також було засновано старовірами-розкольниками [11].

30 вересня 1776 р. військова канцелярія Війська Донського просила азовського губернатора переселити деінде ці, засновані на землях Війська Донського, слободи, оскільки не згодна була з рішенням Белгородської канцелярії [12, с. 87–88]. Проте 6 грудня 1776 р. донській військовій канцелярії було відмовлено в претензії щодо спірних земель і наказано залишити селян в їхніх слободах [13, с. 104]. Сл. Фошовка (Фащівка) увійшла до складу Донецького повіту Катеринославського намісництва, що й остаточно вирішило питання про її належність. Автори Статистичного збірника 1880 р. зазначали, що: «азовський губернатор Чортков не знав ще достовірно, чи залишиться Фошівка в межах Азовської губернії, чи відійде в область донського війська; а тому й не робив жодного розпорядження щодо відмежування землі для Фошівської церкви. Тільки у 1782 році роз'яснився певним чином стан справ, і на посилені прохання жителів Фошівки в жовтні того ж 1782 року відмежовано 120 десятин землі для майбутнього причту Фошівської церкви ...» [14, с. 101–102].

Наприкінці XVIII ст. канцелярії Катеринославського намісництва й Війська Донського продовжували розглядати спірні земельні питання. У 1794 р., щоб усунути суперечки між канцеляріями, уряд послав генерал-майора Бердяєва й підпорядковану йому команду офіцерів Генерального штабу, в яку входили: майор Мендер, капітан Клодт фон Юргенсбург, Тюрєвников. Офіцери-топографи проводили картографічні роботи на межах Катеринославського намісництва й Війська Донського [15, с. 185].

Розмежування кордонів Катеринославської губернії і земель Війська Донського положило край спірним земельним питанням лише на початку XIX ст. Спірна ділянка землі на правому березі Сіверського Дінця між сл. Суходіл і сл. Рашківка (Макарів Яр) залишилась за Митякинським юртом земель Війська Донського.

Наприкінці XVIII ст. – на початку XIX ст. на правому березі Сіверського Дінця між селищами Суходіл і сл. Рашківка (Макарів Яр) виникли два хутори: Хрящівка (Хрящов,) і Підгірний (Підгорній). Хутір Хрящівка розміщувався на лівій стороні бує-

раку Оріховий, а хутір Підгірний – біля балки Сиза [16; 17, л. 18]. Хутори заснував офіцер Бахмутського гусарського полку Рашкович. Місцевість із зазначеними хуторами на карті земель Війська Донського 1782 р. була позначена як спірна територія між річками Луганчик і Біла (правою притокою Сіверського Дінця).

На карті земель Війська Донського 1802 р. ділянка хуторів Хрящівка й Підгірний позначалась у складі Бахмутського повіту [18, с. 15]. Проте на карті 1807 р. ці хутори були у відомстві війська Донського [19, л. 10]. У 1803 р. проводилось розмежування суміжних кордонів Катеринославської губернії та Земель війська Донського [20, с. 1]. Найвірогідніше, протягом 1803–1807 рр. цю земельну ділянку з хуторами було виключено зі складу Донецького повіту й передано до Луганського юрту земель Війська Донського. Імовірно, це відбулось у 1806 р., оскільки в червні нова карта й топографічний опис земель Війська Донського були направлені до військової канцелярії [21, с. 32–34].

На картах земель Війська Донського 1797 р. й 1816 р. [22] там, де річка Деркул впадає у Сіверський Донець, біля поромної переправи на лівобережжі Сіверського Дінця, була позначена земельна ділянка, яка належала жителям сл. Макарів Яр. Пізніше на картах ця макарово-ярска ділянка не була виокремлена. Найімовірніше, її передали до складу Митякінського юрту Донецького начальства земель Війська Донського, хоча на карті земель Війська Донського 1782 р. вона не позначалась як спірна територія.

Слід зазначити, що на правобережжі Сіверського Дінця в місцевості, де були хутори Митякінського юрта та селища Макарівської волості Слов'яносербського повіту місцеві козаки та селяни утворювали спільні господарства. Так, наприклад, на початку ХХ ст. на території Макарівської волості існувало Товариство селян та козаків [23, с. 34].

Після утворення Донецького повіту Катеринославського намісництва його центром стало селище Підгірне, яке 1784 року набуло статусу повітового міста й було перейменовано на Донецьк, за назвою Донецького повіту. Центром Бахмутського повіту був Бахмут. У повітових містах Катеринославського намісництва були урядові установи, зокрема городовий магістрат, повітове казначейство, повітовий суд, нижній земський суд, нижня розправа.

Більша частина земель колишньої Слов'яносербії опинилась у складі Донецького повіту. У 1787 р. в складі Донецького повіту були військові селища – колишні шанці (роти) Бахмутського гусарського полку: місто Вергунське (2-а рота), Красне (4-а рота), Кримське (6-а рота) Донецьк (Підгірне, 8-а рота), Жовте (9-а рота), Кам'янське (10-а рота) Черкаське (11-а рота) й Хороше (12-а рота). У 1787 р. у складі Бахмутського повіту були військові селища – колишні шанці (роти) Бахмутського гусарського полку: Серебрянкіне (1-а рота), Верхне (3-а рота), Привільне (5-а рота), Нижне (7-а рота), Калинівка (13-а рота), Троїцьке (14-а рота й Луганське (15-а й 16-а роти).

До новоутвореного Донецького повіту ввійшли землі, які історично не були частинами Слов'яносербії, оскільки розташовувались на лівому березі Сіверського Дінця. Це були поселення однодворців, військових обивателів, а також казенних, дворцових і економічних селян, які входили до складу колишньої Бахмутської провінції Воронізької губернії. Серед них: сл. Айдарська (Старий Айдар), сл. Трьохізбянська, сл. Нова (Новий Айдар), с. Шульгинка, д. Райгородка, д. Бахмутівка й д. Співаківка [23, с. 1002; 24].

З ліквідацією військово-адміністративного устрою Слов'яносербії населення військових поселень Бахмутського гусарського

полку отримало статус військових обивателів у колишніх ротах (шанцях). Жителі слов'яносербських військових поселень вступали на службу в легкокінну кавалерію Української і Катеринославської армій, які формувались на території українських намісництв.

Наприкінці ХVІІІ ст. найменування слов'яносербських військових поселень почали змінюватися. У документах другої половини ХVІІІ ст. і в ХІХ ст. ще деякий час зустрічались найменування поселень за нумерацією рот, а подекуди залишалось слово «шанець», наприклад: Іванівський шанець, Серебрянський шанець тощо. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у статистичних збірниках деякі населені пункти позначались номерами рот, за якими йшли їхні назви, зокрема: 3-я рота (Верхне), 5-а рота (Привільне та Привільне-1), 6-а рота (с. Кримське), 7-а рота (с. Нижне), 9-а рота (с. Жовте), 12-а рота (с. Хороше), 13-а рота (Калинівське (Іванівське)), 14-а рота (Троїцьке), 15-а рота (Луганське) [25, с. 2–3, 16].

Колишні офіцери поселених гусарських полків за свою службу отримували від уряду земельні ділянки – рангові дачі. Колишні гусари, землевласники стали основою слов'яносербського дворянства на Луганщині.

Слід нагадати, що однією з умов закріплення за офіцерами гусарських полків земель, які вони отримували на правах рангових дач, було утворення там поселень: «заселяти народом сімейним та оседлим». Слов'яносербія була малозаселена, а переселенців з інших містечок, охочих заселяти землі, які ще донедавна були частиною ногайського степу, було небагато. Тому для офіцерів гусарських полків, що отримували рангові дачі, була нагальною проблема утворення населених пунктів на отриманих за службу землях.

Дворянство Бахмутського повіту помічало, що поміщики Слов'яносербії охоче приймали втікачів з інших поміщицьких господарств, незважаючи на заборону. Про це представник бахмутського дворянства доповідав на засіданні Катерининської законодавчої комісії, яка працювала протягом 1767–1768 рр.

Ватажок Бахмутського дворянства Іван Шабельський скаржився на «свавілля» офіцерів гусарських полків, які отримували рангові дачі в Слов'яносербії: «незважаючи на те, сусідні з Бахмутським повітом і інші поміщики, що знаходяться на поселенні гусарських полків, штаб і обер-офіцери та інші чини, а також державних слобід управителі і отамани тих малоросіян не тільки без білетів приймають, але й ще деякім до такого вільного до них переходу безперечно про невидачу їх обнадіювання дають» [26, с. 74]. Бахмутські дворяни спостерігали, як гусарські офіцери порушували закон «не приймати втікачів», нібито посилаючись на незнання російського законодавства.

У Російській імперії діяла заборона щодо вільного прийому населення. Селяни не могли отримати в користування землю, якщо не погоджувались бути закріпаченими місцевими поміщиками. Лише указом від 21 вересня 1815 р. «Про людей, які шукають свободу з поміщицького володіння» уряд заборонив поміщикам закріпачувати вільних людей [27, с. 288–289]. Щоб не бути закріпаченими, селяни-втікачі селились на порожніх землях або в містечках і всіляко уникали ревізії. Однак завжди було ризиковано залишатися «поза законом».

Тим часом наприкінці ХVІІІ ст. втечі селян Бахмутського повіту до земель війська Донського ставали масовими. З цієї причини ватажки бахмутського дворянства були змушені просити уряд втрутитися й заборонити донським козакам приймати кріпаків-утікачів [28, с. 280].

Кріпосне право в Слов'яносербії виникло з появою рангових дач офіцерів гусарських полків. Після відставки гусарські офіцери Слов'яносербії засновували господарства й ставали поміщиками. Слід зазначити, що кріпаки в місцевих поміщиків відбували панщину менше, ніж в інших українських губерніях й областях – що було особливістю Слов'яносербського регіону. Це пояснювалось добрим розумінням слов'яносербськими поміщиками можливих втеч селян до інших поміщиків, котрі могли б запропонувати кращі умови ведення господарства, або до сусідніх земель Війська Донського. Наприкінці XVIII ст. серед донської старшини було звичайним явищем надавати притулок утікачам-селянам, щоб закріпити їх на своїх поміщицьких землях або щоб збільшити за їхній рахунок козацьке населення станиць і хуторів.

У 1766 р. в поселених гусарських ротах Бахмутського гусарського полку було складено список мешканців Слов'яносербії [29, с. 1], яких слов'яносербські гусари поселяли на свої рангові дачі ще з часів гусарських полків Шевича й Прерадовича. Серед яких були переважно вихідці із Слобідської України та Гетьманщини. Найвірогідніше, ці селяни користувались землями на правах «чиншу» й сплачували подушний податок, а у подальшому їх закріпачували. Наприкінці XVIII ст. – на початку XIX ст. ці селяни були закріпачені місцевими поміщиками.

В. М. Кабузан звернув увагу на те, що поміщики Півдня України мали в своєму розпорядженні величезні земельні володіння, для отримання доходу з яких необхідно було їх заселити. Тому вони із задоволенням селили на своїх землях біглих. Як зазначав автор, так було в 70-90-х роках XVIII ст., так було й у першій третині XIX ст. [30, с. 198].

Заснування Луганського гарматного заводу біля сел. Кам'яний Брід (Кам'янське) наприкінці XVIII ст. стало поштовхом розвитку промисловості на території Слов'яносербії. У XIX ст. слов'яносербські поміщики активно створювали приватні копальні з видобутку вугілля та ін.

Цікаво зазначити, що українське населення Слов'яносербії, якого було більше, ніж переселенців із Балкан, зберігало козацькі традиції, тому що вони були переважно нащадками козаків – жителів козацьких громад. Колишні військові поселення Слов'яносербії – вихідці з Австрії, Османської імперії і Речі Посполитої поступово переймали українську культуру й традиції, втрачаючи свою національну ідентичність. Так, автори Військово-статистичного огляду Катеринославської губернії, укладеного 1850 року, наголошували на тому, що «більша частина іноземних вихідців Катеринославської губернії, хоч і дотримуються ще деяких національних своїх звичок і мови, але час від часу приймають мораль і звичаї українців, які складають там (у Катеринославській губернії – прим. автору) головне народонаселення» [31, с. 96]. У середині XIX ст. у Слов'яносербському повіті переважало українське населення [32, с. 1].

Поселеними ротами гусарських полків Шевича й Прерадовича, а також Бахмутського гусарського полку в Слов'яносербії командували їхні військові голови. Після ліквідації військово-адміністративного управління Слов'яносербії у колишніх поселених ротах, а також володарських слободах і хуторах головами громад призначались отамани, яких у документах іноді йменували «сільськими отаманами». Отамани слов'яносербських поселень управляли адміністративно-господар-

ськими справами в населених пунктах, брали на себе певні поліцейські функції та ін.

Згідно з Установленням сільського порядку в казенних Катеринославського намісництва селищах, прийнятого в грудні 1787 р., були визначені виборні посади сільських старшин, старост, виборних і зборщиків. Даний документ упроваджував процедури виборності старшин, старост і виборних у населених пунктах Бахмутського й Донецького повітів Катеринославського намісництва [33, с. 974–993, 1001–1002].

У сільській хаті фактично розміщувався орган управління населеним пунктом. Там само повинні були проходити сільські збори й засідання, зберігатися документи, печатки сільського старшини, старости, виборного та ін. Сільські старшини, старости й виборні управляли селищами через соцьких, десятників, писарів та ін.

Протягом років формування військових поселень Катеринославського козацького війська (1787–1796 рр.) в слободах та інших селищах Бахмутського й Донецького повітів, де донецькі однодворці перейшли в козацький стан, знову були відроджені традиції йменувати голів громад отаманами. Після ліквідації Катеринославського козацького війська, у населених пунктах, де проживали колишні катеринославські козаки, ще зберігались звичаї йменувати отаманами голів сільських громад. Так, наприклад, у 1820 р. в сл. Новий Айдар був отаман Коробкін [34, с. 233] та ін. Слід зазначити, що на початку XIX ст. частина колишніх катеринославських козаків, які не побажали переходити у стан однодворців, переселились на Кавказ, де у 1803 р. ними було утворено Кавказький козацький полк, який у 1832 р. увійшов до складу Кавказького лінійного козацького війська. Разом із чорноморцями колишні катеринославці несли козацьку службу на Кавказькій оборонній лінії.

У Бахмутському й Донецькому повітах Катеринославського намісництва правосуддя здійснювали повітовий суд, нижній земський суд і нижня розправа. У цих повітах були пристави з кримінальних і цивільних справ, а на посади суддів, засідателів, секретарів, справників і приставів призначали, як правило, військових.

Наприкінці 1796 р. було ліквідовано Катеринославське намісництво. У 1797 р. Бахмутський повіт було включено до складу Новоросійської губернії, до якого приєднали землі колишнього Донецького повіту. Північна частина земель на лівому березі річки Сіверський Донець у складі колишніх Бахмутського й Донецького повітів Катеринославського намісництва увійшла до складу Ізюмського й новоутвореного Старобільського повіту Слобідсько-Української губернії.

8 жовтня 1802 р. була утворена Катеринославська губернія, до складу якої було включено шість повітів, і Бахмутський серед них. 5 червня 1806 р. Катеринославська губернія була поділена на вісім повітів. З частини Бахмутського повіту був утворений Слов'яносербський повіт [35, с. 232]. Кордони Слов'яносербського повіту відтворювали більшу частину колишнього Донецького повіту Катеринославського намісництва. До його складу не увійшла північна частина Донецького повіту на лівобережжі Сіверського Дінця, вона залишилась у складі Старобільського повіту Слобідсько-Української губернії.

Цікаво, що після виокремлення зі складу Бахмутського повіту території колишнього Донецького повіту назва його не була використана під час утворення нового повіту Катеринославської губернії. Найменування Слов'яносербського повіту було обумовлено тим, що дворянство колишнього Донецького

повіту, яке представляло нащадків слов'яносербських гусарів, клопоталось перед урядом про збереження пам'яті про Слов'яносербію на її колишніх землях, які наприкінці XVIII ст. були в складі Донецького повіту. Територія Слов'яносербського повіту відтворювала кордони більшої частини історичної Слов'яносербії. Східна частина Слов'яносербії залишилась у складі Бахмутського повіту Катеринославської губернії.

В утвореному у 1806 р. Слов'яносербському повіті було встановлено повітові органи управління, зокрема повітовий суд, нижню палату земського суду та ін. Центром Слов'яносербського повіту став Донецьк (Донець), який, до утворення нового повіту, у складі Бахмутського повіту був позаштатним містом. У 1807 р. уряд мав намір розташувати центр повіту поблизу сел. Луганський завод на лівому березі річки Лугань, біля селища Кам'яний Брід. Поки проектувалось нове місто, органи управління Слов'яносербського повіту розташовувались у місті Донецьк (Донець). Після того як уряд відмовився від ідеї заснування повітового центру – міста Слов'яносербська біля Луганського ливарного заводу, 10 грудня 1817 року позаштатне місто Донецьк (Донець) було перейменовано у місто Слов'яносербськ [36, с. 906].

У зв'язку з цим неможливо погодитись з думкою В.М. Тлеуша, який вважає, що «місто Слов'яносербськ, яке часто ставало жертвою повеней, було переведено в місто Донець, яке перейменовували знов-таки ж у Слов'яносербськ» [37, с. 62]. Слід зазначити, що місто Донець (Донецьк) було лише один раз перейменовано на «Слов'яносербськ», а жертвою повеней стало не місто Слов'яносербськ, а лише місце, де планувалось будівництво міських кварталів та адміністративних повітових будівель.

3 вересня 1882 р. було утворено місто Луганськ, яке отримало статус центру Слов'яносербського повіту. Слов'яносербськ залишився позаштатним містом у складі Слов'яносербського повіту. Станом на 1911 р. до Слов'яносербського повіту Катеринославської губернії входило 29 волостей, що налічували 206 населених пунктів [23, с. 6–30]. Склад населених пунктів Слов'яносербського повіту Катеринославської губернії залишався незмінним до адміністративно-територіального поділу, здійсненого Українською Народною Республікою у 1918 р.

Висновки. Встановлено, що Донецький повіт Катеринославського намісництва було утворено на сході України на землях, які були у відомстві військово-адміністративної території, відомої під назвою «Слов'яносербія». Протягом другої половини XVIII ст. на її землях українськими поселенцями із Гетьманщини та Слобідської України було утворено населені пункти здебільше на місці шанців та рангових дач колишніх слов'яносербських офіцерів, які увійшли до складу Донецького повіту. Північна частина земель Донецького повіту (лівобережжя Сіверського Дінця) була заселена переважно однодворцями, а також селянами, які на правах чинша користувались землями, що були у володінні козацької старшини та ін.

У складі Донецького повіту були населені пункти, підпорядковані різним відомствам. Серед них знаходились і колишні шанці Бахмутського гусарського полку, які після ліквідації останнього залишались в статусі військових поселень. Протягом 1787–1796 рр. донецькі однодворці були у відомстві Катеринославського козацького війська. Крім того, на землях Донецького повіту були поселення старовірів-розкольників, зокрема Фащівка, Ольховатка та Городище.

Встановлено, що незважаючи на заборони, слов'яносербські землевласники охоче надавали притулок утікачам-селянам, щоб утворювати на місці рангових дач володарські селища. Наприкінці XVIII ст. – на початку XIX ст. ці селяни були закріпачені донецькими поміщиками.

У Донецькому повіті було утворено повітовий суд, нижній земський суд і нижня розправа, повітова канцелярія та ін. Посади в них займали, як правило, колишні офіцери Бахмутського гусарського полку. Головами сільських поселень призначались виборні старшини та старости, які виконували певні поліцейські функції та ін.

При утворенні Слов'яносербського повіту його територія була сформована на землях колишнього Донецького повіту Катеринославського намісництва. Центром Слов'яносербського повіту стало місто Донецьк (Донець), яке у 1817 р. було перейменовано на Слов'яносербськ, а з 1882 р. стало позаштатним містом.

Література:

1. Об учреждении Азовской губернии, с разделением оной на две провинции Азовскую и Бахмутскую (14 февраля 1775 г.). *ПСЗРИ*. Собр. 1-е. Том XX. 1775–1780. СПб. : Тип. II Отд. Собств. е.и.в. канц., 1830. № 14252. С. 55–56.
2. Об отдаче в ведомство Новороссийской губернии Миргородского полка местечек Поток и Омельник; и о присоединении к Азовской губернии местечка Новые и Старые Водолаги, также города Тора с уездом (20 октября 1775 г.). *ПСЗРИ*. Собр. 1-е. Том XX. 1775–1780. СПб. : Тип. II Отд. Собств. е.и.в. канц., 1830. № 14380. С. 221–223.
3. О присоединении Екатерининской провинции к Азовской губернии (3 октября 1777 г.). *ПСЗРИ*. Собр. 1-е. Том XX. 1775–1780. СПб. : Тип. II Отд. Собств. е.и.в. канц., 1830. № 14658. С. 363
4. О составлении Екатеринославского наместничества из губерний Азовской и Новороссийской (30 марта 1783 г.). *ПСЗРИ*. Собр. 1-е. Том XXI. 1781–1783. СПб. : Тип. II Отд. Собств. е.и.в. канц., 1830. № 15696. С. 889.
5. Об учреждении губернского города в Екатеринославском Наместничестве, под названием Екатеринославля, и о составлении сего Наместничества из 15 уездов (22 января 1784 г.). *ПСЗРИ*. Собр. 1-е. Том XXII. 1784–1788. СПб. : Тип. II Отд. Собств. е.и.в. канц., 1830. № 15910. С. 11–12.
6. План Бахмутского городского уезда с показанием поселенных гусарских рот. Сочинен 1765 года месяца октября премьер-майором Седякиным. Национальна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Інв. № 17370.
7. Reisen durch Russland und im Caucasischen Gebürge. T. 2 / D. Johann Anton Gùldenstädt ; auf Befehl der Russisch-Kayserlichen Akademie der Wissenschaften herausgegeben von P.S. Pallas. St. Petersburg : Kayserl. Akademie der Wissenschaften, 1791. P. 267–268.
8. Определение о неприпятствии священнику Славяносербии Винце луганским атаманом вступить во владение землей в Славяносербских дачах. 1757. *ЦДІАК України*. *Славяносербская комиссия, руководимая тайным советником по делам сербских переселенцев в городе Славяносербске*. Фонд 1413. Опис 1. 1753–1766 рр. С. 71. [Електронний ресурс]. Сайт : «ЦДІАК України». URL : <http://surl.li/mszogy> (дата звернення 01.09.2024).
9. Прошение тайного советника Будлянского, маеров Божедаровича и Вания об отводе им пустопорожей земли и неотдаче заселенной уже в Войско Донское. 2 марта и 6 июня 1787 г. *Нова Сербія, Слов'яносербія і Запоріжжя (1752–1754)*. С. 309. [Електронний ресурс]. Сайт : «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського». URL : <http://surl.li/uotgt> (дата звернення 01.09.2024).
10. Mappa Generalis Gubernii Asoviensis : in Circulos divisi / auctore I. Islenieff. Anno, [Sankt Peterburg] : [Verlag nicht ermittelbar], 1782 [Електронний ресурс]. Сайт : «University Library of Bern Collection Ryhiner». URL : <https://surl.li/rmmlle>.

11. Сведения о Славяносербском уезде / сост. исправник Месарош. [Славяносербск]. 1849. Лист 1–6. [Электронный ресурс]. Сайт : «Flickr». URL : <http://surl.li/upkgv> (дата звернення 01.09.2024).
12. Ордер (30 сентября 1776 г. № 2902). *Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии*. Вып. 2 : [Год второй] / изд. под ред. А. Синявского . [1905]. С. 87–88.
13. Ордер (6 декабря 1776 г. № 3414). *Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии*. Вып. 2 : [Год второй] / Изд. под ред. А. Синявского . [1905]. С. 104.
14. Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии. Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия. Вып. 2. Нынешние уезды – Бахмутский, Славяносербский, Ростовский на (Д.), Александровский и Мариупольский. Екатеринослав : Тип. Я.М. Чаусского, 1880. 372 с.
15. Глиноецкий Н. Русский генеральный штаб в царствование Екатерины II. *Военный сборник : журнал*. 1872. Том 83. № 2. СПб. : Тип. департа. уделов, 1872. С. 157–194.
16. Карта исследуемых местностей в западной части Донецкого каменноугольного кряжа горными инженерами Косоговым и Носовым (1869 г.). [Электронный ресурс]. Сайт : «Gallica». URL : <http://surl.li/doodi> (дата звернення 01.09.2024).
17. Земли войска Донского. Екатеринославская и Харьковская губернии. *Военно-топографическая карта Российской Империи 1846–1863 гг., созданная под руководством Ф. Ф. Шуберта и П. А. Тучкова*. Ряд XXV. Лист 18. [Электронный ресурс]. Сайт : «Internet Archive». URL : <https://surl.li/jroqlz> (дата звернення 01.09.2024).
18. Карта Саратовского, Воронежского и Кавказского наместничеств. *Атлас. – изданной в 1794 году выправленной и дополненной вновь по тому же разделению при собственном его императорского величества депо карт*. [СПб. : Депо карт], 1802. Лист № 15. [Электронный ресурс]. Сайт : «Internet Archive». URL : <http://surl.li/dooix> (дата звернення 01.09.2024).
19. Карта губерний Херсонской, Екатеринославской, Таврической и Земли Черноморского войска [Карты]. Атлас. [Б. м.], 1807. Лист № 10. [Электронный ресурс]. Сайт : «Internet Archive». URL : <https://surl.li/pzjoon> (дата звернення 01.09.2024).
20. По рапорту Екатеринославского губернатора Миклашевского о разграничении земель между Екатеринославской губ. и Войском Донским (1803 г.). Список дел из архива ... касающихся Екатеринославской губ. *Сборник статей Екатеринославского научного общества по изучению края. Приложение*. / общ. ред. В. В. Курилова. Екатеринослав : Тип. Губернского Земства, 1905. С. 1.
21. Кириллов А. А. Войсковой атаман войска Донского граф Матвей Иванович Платов и его административная деятельность. *Сборник Областного Войска Донского Статист. Комитета*. Вып. XI. / под. ред. Х. И. Попова, А. А. Кириллова и З. И. Шелкунова. Новочеркасск, «Частная Донская Тип.». 1912. С. 1–56.
22. Земля Войска Донского. Подробная карта Российской империи и близлежащих заграничных владений 1816 г. (Столистая карта 1816 г.). [Электронный ресурс]. Сайт : «Wikimedia». URL : <http://surl.li/nbabh> (дата звернення 01.09.2024).
23. Список населенных мест Славяносербского уезда Екатеринославской губернии / Оценочно-стат. отд-ние Екатеринослав. губ. земской управы. Екатеринослав : Тип. губ. земства, 1911. 40 с.
24. Общая карта Екатеринославского и Вознесенского наместничеств [б. м.]. [1796]. [Электронный ресурс]. Сайт : «Краевед». URL : <http://surl.li/mraxz> (дата звернення 01.09.2024).
25. Список населенных мест Бахмутского уезда Екатеринославской губернии / Издание Екатеринославской губернской земской управы. Екатеринослав : Тип. губерн. земства, 1911. 44 с.
26. Наказ дворян Бахмутского уезда (1767, март–апрель). *Сборник русского исторического общества*. Том 93 : [Исторические сведения о Екатерининской законодательной комиссии для сочинения проекта Нового Уложения]. Т. 8 / печ. под набл. В. И. Сергеевича. СПб. : Тип. М. Меркушева, 1894. С. 71–79.
27. О законах, коими должно руководствоваться при решении дел о людях, отыскивающих свободу из помещичьего владения (21 сентября 1815 г.). *ПСЗРИ*. Собр. 1-е. Том XXXIII (1815–1816). СПб. : Тип. II Отд. Собств. е.и.в. канц., 1830. № 25947. С. 283–289.
28. Прошение дворян Новороссийской губернии, поданное в 1800 году чрез губернского предводителя А.П. Струкова, сенаторам Кушелеву и Алексееву о правительственной поддержке и облегчениях по случаю постигших губернию неурожаев. *Новицкий Я. П. История города Александровска, (Екатеринославской губ.) в связи с историей возникновения крепостей Днепровской линии 1770–1806 г.* Екатеринослав : Тип. губерн. земства, 1905. С. 276–280.
29. Бахмутская городская канцелярия. 1766–1779 гг. *ЦДІАК*. Фонд 1806. Опис 1. С. 1. [Электронный ресурс]. Сайт : «ЦДІАК України». URL : <http://surl.li/tvihj> (дата звернення 01.09.2024).
30. Кабузан В. М. Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губерний) в XVIII – первой половине XIX века (1719–1858 гг.). *АН СССР, Ин-т истории СССР*. М. : Наука, 1976. 304 с.
31. Военно-статистическое обозрение Российской империи / изд. по высоч. повел. при 1-м отд. Департа. генер. штаба. 1848–1858. Т. 11. Ч. 4 : Екатеринославская губерния / [сост. штабс-кап. Драчевский]. СПб. : Тип. Департа. генер. штаба, 1850. 186 с.
32. Голуб Виктор. Этнографические сведения, собранные в Славяносербском уезде. [с. Суходол Славяносербского уезда Екатеринославской губернии]. 1848. С. 1–4. [Электронный ресурс]. Сайт : «Flickr». URL : <http://surl.li/upkgd> (дата звернення 01.09.2024).
33. Установление сельского порядка в казенных Екатеринославского наместничества селениях, Директору Домоводства подведомственных. Ведомость, о числе казенных поселян, жительствующих Екатеринославского наместничества при городах, местечках, селах и деревнях, их дворов и церквей ... (декабрь 1787 г.). *ПСЗРИ*. Собр. 1-е. Том XXII. 1784–1788. СПб. : Тип. II Отд. Собств. е.и.в. канц., 1830. № 16603. С. 974–1008.
34. История Луганского края : учеб. пособие / авт. кол. : А. С. Ефремов и др. ; М-во образования и науки Украины, Луган. гос. пед. ун-т имени Т. Г. Шевченко, Луган. обл. гос. администрация. Луганск : Альма-матер, 2003. 432 с.
35. Росписание уездов по номерам губернии № 22165. *ПСЗРИ*. Том XLIV. Часть 2. Штаты по духовной и гражданской части : Штаты по гражданской части (1812). Отд. III и IV. СПб. : Тип. II Отд. Собств. е.и.в. канц., 1830. С. 232.
36. О переименовании города Донца Славеносербском (10 декабря 1817 г.). *ПСЗРИ*. Собр. 1-е. Том XXXIV (1817). СПб. : Тип. II Отд. Собств. е.и.в. канц., 1830. № 27176. С. 906.
37. Тлеуш В. М. Історія становлення територіального устрою Катеринославської губернії. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. Вип. 36. С. 61–65.

Benitskiy A. Features of the administrative-territorial organization of Donetsk county of Katerynoslav vice-governorate

Summary. The work examines the processes of formation and development of the Donetsk district of the Katerynoslav vice-governorate. The stages of formation of the borders of the Donetsk district, formed on the former lands of Slavyanoserbia, as well as parts of single-court settlements on the left bank of the Seversky Donets, are determined.

The reasons for the emergence of border disputes between the provincial office of the Katerynoslav vice-governorate and the military office of the lands of the Don Army regarding the subordination of settlements to a certain administrative territory are analyzed. A list of settlements that were formed

by Slavyanoserbian landowners on the site of rank dachas that ended up on the right bank of the Luhanchik River is given. It is determined that border disputes lasted from the end of the 18th century. and in the first quarter of the 19th century. During this time, the disputed areas of the territory became part of the Donetsk district of the Katerynoslav vice-governorate, the Slavyanoserb district of the Katerynoslav province, the Mytyakynsky and Luhansk yurts of the Don Army lands.

The features of the formation of Slavyanoserb landowners on the site of rank dachas of landowner settlements are considered. It is determined what was the driving factor in the settlement of the lands of the former Slavyanoserbia by the Ukrainian population – immigrants from the Hetmanate and Slobodsk Ukraine. It is indicated how Cossack traditions

influenced the formation of administrative bodies of rural communities on the territory of the former Slavyanoserbia.

The administrative bodies of the Donetsk district are indicated, to which the military settlements of the former Bakhmut hussar regiment were subordinated; the slobodas of the Odnodvortsy, which during 1787–1796 were under the authority of the Katerynoslav Cossack army; settlements of Old Believers-schissals; lordly settlements, etc. Attention is paid to the stages of creation of the county centers of the Donetsk county of the Katerynoslav vice-governorate and the Slavyanoserbsky county of the Katerynoslav province.

Key words: Donetsk county, Bakhmut county, Slavyanoserbiya, military settlements, rank dachas, border disputes, administrative bodies.